אבלות על החורבן בזמן הזה - הרב אבא שלמה גולדברג

העולם רגיל לומר, שאילו זה לא היה עצוב זה היה מצחיק, כך חשתי לפתע תוך כדי שאני מנסה להסביר לעצמי, למה אני צריך להיות עצוב, מה גם שאחרי אימונים מוסריים ופסיכולוגיים קבועים במטרה לראות את חצי הכוס המלאה, קשה תוך שלושה שבועות למצוא את החצי הריק.

ניסיתי לשכנע את עצמי - 'הכי עצוב זה, שאתה לא מרגיש את העצבות'. זהו, זה היה משפט חזק מאד, הרגשתי שניצחתי, אחרי משפט כזה, בטוח אהיה עצוב. הסתכלתי בשמחה במראה, אבל שם חיכה לי איש בכלל לא עצוב. בלית ברירה ניסיתי להיעזר בידידי הפסימיסט, הלז פצח במונולוג דכאוני כמה אנחנו מסכנים, וכמה הכל דפוק כאן, ניצלתי את ההזדמנות שהוא נואם בלהט ובעיניים עצומות, וברחתי. בשום אופן הנאום השמאלני הזה אינו שיחת חיזוק והכנה להייליגער תשעה באב.

בדקתי בספרים הקדושים [תמיד כדאי לחפש בספרים הקדושים, בשביל מה להמציא לבד, כאשר לשם כך קיבלנו את התורה]. שם גיליתי כי אף אחד לא מסביר **'איך** להיות עצוב', אלא הסוגיה היא רק **'למה** להיות עצוב'. נאלצתי להבין, שכאשר מבינים 'למה', אז ה'איך' מגיע לבד, כי בעבודה על תחושות זה מתנהל אוטומטי. אם מרוצים, באה שמחה, וכשחסרים - מגיעה העצבות, וממילא עד שלא נבין על **מה** אנחנו עצובים, לעולם לא נצליח להיות באמת עצובים. אלו הם הנתונים הפיזיולוגיים שלנו. כאשר כלי המידע שלנו מבינים שדבר-מה חשוב חסר לנו, אזי הכלים הרגשיים מגיבים בדמעות ו/או שאר התסמינים המאפיינים עצבות.

ולכן, אם כלי המידע שלנו סבורים שאין לנו צרות של גלות, מפני שהם סבורים שמצבנו היחסי הוא בחסד וברחמים, אזי זו הסיבה שאיננו מצליחים להצטער על צרות אלו, ואם כן אין לנו בררה אלא להתמקד בעיקרו של יום, להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, ולהבין מדוע דווקא במצבנו, שבחסד ה' הוא טוב יחסית - הדבר שהכי חסר לנו הוא דווקא בית המקדש. וכשנבין זאת, נוכל לישא עינינו אל הר ציון ששמם, ולא נצטרך להסביר לא איך ולא למה, כי הפיזיולוגיה שה' נטע בנו תעשה את שלה, ולנו ישאר רק לטפח את פנינו הלחות והמלוחות, להורות באצבע ולומר - **על זה**, על זה **היה דווה לבנו**, בעיניים מצועפות נסרוק כל צריח וכל כיפה, **על אלה**, על אלה **חשכו עינינו**, והנוף המזעזע של **הר ציון** שלנו, תשוקתנו ומאווינו, **ש**עומד **שמם**, ישרוט את נשמתנו המשתוקקת. ונשמתנו, אשר מכסא כבוד חוצבה, לא תוכל להכיל את המחזה המשפיל הזה, חדר חופתנו, **שועלים הלכו בו**, באו בו פריצים ויחללהו, הר הבית לבמות יער, ושעירים מרקדים שם, ושאלתנו תהיה - **למה,** למה **לנצח תשכחנו**???

והלא זו הייתה אמורה להיות התחושה הטבעית והאוטומטית שלנו, כי בעצם כולנו הרי יודעים שבית המקדש הוא הלב של העם הזה, כולנו הרי יודעים שעבודת הקרבנות עומדת ברום כל המעלות, וכי יש מי מאתנו שלא שם ליבו כמה אחוזים מעבודת תפילתנו ותחנונינו מוקדשים לתשוקה הזו? היש מי שמסתפק בהבדל הקריטי בין חיים בצל בית קדשנו ותפארתנו, לבין [חוסר] חיים חסרי קדושה, חסרי טהרה, והיכל ה' אטם בעדנו, ורבים ממצוותינו ותורתנו נשאר בהם רק 'זכר למקדש'? אין זאת אלא, שדווקא גדולתו של בית המקדש, דווקא רוממותו - היא הנותנת לנו תחושה נוראה, שבזמננו אנו דור יתמי דיתמי כחגבים היינו בעינינו, ובמצבנו הנוכחי כמו שאנחנו - אין אנו ראויים להשראת שכינתו. ואם כן חזרנו לקונפליקט שפתח את מאמרנו, אם בית המקדש עצמו נאצל מהדרגה בה אנו רואים את עצמנו, ולהתאבל על כך שאיננו ראויים - אין בכוחנו, אם כן כיצד נקיים את מצוות אבלות על החורבן בזמן הזה? וכי יש פטור שנקרא 'בזמן הזה'? וכי בטל ח"ו מה שפסק בשו"ע - "ראוי לכל ירא שמים, שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש"? הרי זאת התורה לא תהיה מוחלפת, ולא נתנה תורה למלאכי השרת.

כי בעצם, יש לברר מהו תוכן העניין שגורם לנו, שמכל מצוות ה' - דווקא בית המקדש ועבודת הקרבנות נראים לנו כדבר המרומם ממצבנו כיום, אף שישנן מצוות נוספות מרוממות וחשובות מאד, אשר למרות שאנו מודעים לגודל מדרגתן, מכל מקום אנו מנסים לתפוס מהן מה שאפשר, ומנסים להתחזק בהן על כל פנים במעט שמתאים לדרגתנו. הנה לדוגמה, תורת ה' תמימה, אשר אין חקר לגדולתה, ועם כל זה אשריהם ישראל קדושים קטנים עם הגדולים, מתלהטים אחריה כל אחד לפי יכולתו למצוץ מיערת הדבש. או לדוגמא, עבודת התפילה העומדת ברומו של עולם, או שבת קדשנו ומועדי ה' הנשגבים מבינתנו. למרות זאת, הסיבה לכך שדווקא לגבי בית המקדש נדמה לנו, שהעולם צריך להשתנות משמעותית על מנת שנוכל להיות ראויים למעלה שמימית זו [דמיון שהוא זה שמפריע לנו מלהרגיש את חסרונו הנורא של בית המקדש בחיי היום יום שלנו, וממילא מחבל לנו ביכולת להתאבל כראוי על בית חיינו] - הסיבה לכך היא מפני שעל מצוות הקרבנות נאמר בשעת הסתר פנים - "ולא אריח בריח ניחוחיכם" (ויקרא כו). ואם כן, לצערנו, יכולה להיווצר תחושה נוראה, שמצווה זו - אשר עניינה אהבה ודבקות עם אהובנו שבשמים - בזמן הזה, שדודי חמק עבר חפשתיהו ולא מצאתיהו - אין זו העת והמועד לרחם ציון, ירחם ה'.

[ובאמת, שגם על התורה נאמר (איכה א) "מלכה ושריה בגויים אין תורה", ובתפילה (ישעיה א) "גם כי תרבו תפלה אינני שומע", ובמועדים (שם) "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" ואכמ"ל].

אם כן חייבים אנו לתת גדר ברור, אימתי נאמרת קללה איומה זו, שמלכנו וא-להינו כביכול אינו רוצה את הניחוח שלנו, ומתי אדרבה - מצפה הוא להריח ריחנו. הרי לא יעלה על לב, שקללה זו תמידית היא, הלא הוא אבינו רועינו, הוא דודנו ומעודדנו, הלחינם ציוונו בתורתו - "ועשו לי מקדש **ושכנתי בתוכם**" (שמות כה)? ומדוע ניבא פה אל פה את משה עבדו מפי כבודו, כאמור "והקטיר הכהן את הכל המזבחה עולה אשה **ריח נחוח לה'** "? וכדרכה של תורה חייב להימצא גדר ברור, מתי נאמר כך, ומתי ההפך הגמור.

והנה הקב"ה מקדים רפואה למכה, ובו בפסוק שנתקללנו - ב"ולא אריח" - בו עצמו טמונה הרפואה, שנאמר שם "ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח נחוחכם". ופירש רש"י, וכן הוא בחז"ל בכ"מ - "והשמותי את מקדשיכם: יכול מן הקרבנות, כשהוא אומר 'ולא אריח' הרי קרבנות אמורים, הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם - מן הגדודיות, שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם". הרי נאמרו בפסוק זה שלוש קללות, 'עריכם חרבה', שממון שיירות ישראלים, ו'לא אריח' - הרי שהדברים תלויים זה בזה, כאשר ל"ע רואים את ערי ארץ הקדש חרבות ושממון שיירות - יודעים שכנגד זה מתקיים ברוחניות 'ולא אריח'. אולם כאשר למרות עוונותינו, יאר ה' פניו אלינו, והערים החרבות מלאו צאן אדם (עי' יחזקאל לו) ולמען שמו הגדול, השיב את זרע עבדיו, ובכל עת מתקדשים גדודיות גדודיות לעלות ירושלימה, נדע נאמנה כי כבר הופר הנדר בטלה הקללה, וכנגד זה ברוחניות הדברים, כבר מצפה הוא לנו כי נשובה נראה צאנו נשמור ולפניו נעבוד, יודע הוא גם יודע מך ערכנו, מכיר הוא גם מכיר מיעוט מעשינו, אך היות ובאהבתו ולמען שמו הגדול היטיבנו באחריתנו, בנה חרבות עולם קומם הריסות דור ודור, והשיב בניו לעירו - יודעים אנו כי מצפה הוא לנו, חפץ הוא כבר להריח בריח ניחוחינו. ובאמת מקרא מלא הוא בספר יחזקאל (כ) - "**בריח ניחח ארצה אתכם** [מתי?] בהוציאי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם בם ונקדשתי בכם לעיני הגויים"!!

וסמך לדבר יש מתפילה לעני בפרק קב שבתהילים, אשר על דורנו העני נאמר, וז"ל הספורנו - "זה המזמור תפלה בלשון בני קבוץ גלויות שיתפללו על התשועה". ובפרק צה הרחיב וכתב שזה "נאמר על **קיבוץ גליות הקודם לימות המשיח**, כמבואר ביחזקאל". ושם נאמר "אתה תקום תרחם ציון **כי עת לחננה כי בא מועד**". ומניין לנו כי בא העת, ומי הגיד לנו כי בא מועד? תלמוד לומר "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", מוסיף הספורנו ומפרש - "אתה תקום תרחם: **אף על פי שאין הדור זכאי**, כי רצו עבדיך: **היפך דור המדבר שמאסו בה**"!!

הרי לך בית המקדש עם כל גדלותו, קרבנות ה' על כל נוראותם, ואנו עם כל קטנותנו, ומכל מקום כעת הוא העת, כבר בא מועד, ואנחנו - כמה קרובים היינו, שוב חלפה לה שנה מבוזבזת, ושוב עדיין רחוקים אנו משולחנו, שועלים עדיין מקרקרים בהיכלו, וגרוע מכך, כאומרנו בקינות "אנעם לנפשי ראות קאת וקיפוד בין בתריך מאדום וערב קיננו בקינייך". אהה, כבר הגענו אל הסף, הדלת דפקנו, אך בחוץ נשארנו זרוקים וריקים, הביאנו המלך אל המשקוף, כבר נשקנו המזוזה, ושוב נותרנו כיתומים ואין להם אב, כשנואים ואין לאהוב, ועדיין לבושתנו מחרפי א-ל מטנפים בתוך מקדש חדריה. דומה מצבנו לאב האומר לבנו החוטא, אכן שבת הביתה, אך פניך אינני חפץ לראות. וכשהשיב דוד מלך ישראל את אבשלום בנו מגלותו בגשור אחרי אשר חטא - "ויאמר המלך יסב אל ביתו ופני לא יראה" - הצית אבשלום את חלקת השעורים "לאמר, למה באתי מגשור? טוב לי עוד אני שם, ועתה אראה פני המלך ואם יש בי עוון והמיתני". לנו נאה לבכות, לנו נאה להתאבל, דווקא אנו שהיטיב לנו ה', הביאנו חצרותיו, אך לביתו פנימה לא הכניסנו - דווקא אנו, אותו 'הדור שאינו זכאי' - ועם זאת כבר בא מועד, בהוציא אותנו מן העמים, כבר הגיע עת לחננה, כי רצו עבדיך את אבניה, ראוי הוא הזמן להריח בריח הניחוח, אבל אחרי כל זה נשארנו עם "ויאמר המלך יסב אל ביתו ופני לא יראה"? לנו נאה לבכות, לנו נאה לשאול, למה, **למה באתי מגשור**? למה, למה לנצח תשכחנו, תעזבנו לאורך ימים.

וממסך מיוחד של דמעות לתשעה באב של שנת הקורונה, תחושת ההחמצה עצומה היא, כל כך היינו קרובים, הנה כבר נגענו, לב מי לא רטט בהתבשרנו 'ואתם לא תצאו איש מפתח מביתו עד בוקר', יעמוד נא על רגליו זה שקם בראשון של פסח, ולא היה מאוכזב - 'מה, כלום לא קרה'? והרי בכל שנה בתשעה באב מתאבלים על החסרון של בית המקדש של אותה שנה. איזה כאב, את כל השערים כבר עברנו, הגענו, עד הפתח הגענו, ובסוף, בסוף הדרך לשמוע - אין כניסה להיכל המלך, נא לחכות בחוץ. והלא יש קשר ישיר בין 'בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ' לבין 'חרב הבית בראשונה ובשניה'. ואם זכינו להיכנס לארץ, וביתר עיה"ק מלאה חסידים וסופרים, הרק קריה נאמנה תישאר כאלמנה?

זוהי התשובה על השאלה כיצד נתאבל על החורבן בזמן הזה. היות ואין הדבר תלוי בזכויותינו, כי למרות חסרונותינו השיבנו ה' לנחלתו, ואם כן הרי גם קללת ריח ניחוח מחל לנו, ואם למרות זאת הצלחנו עדיין להשאר בחוץ - הדבר כואב שבעתיים, ההחמצה של תש"פ בלי בית מקדש היא פשוט בלתי נסבלת. אחרי אשר "נתננו במקומות אשר נגלו א-להים לחוזייך וצירייך" ציפינו להמשך המתבקש "**השב ידידך למטתך ללון בצלך ולטייל בסוגת גן ורדיך**". וכגודל הציפיה כך גודל האכזבה - "עלי זבחי תמידיה, ופדיוני בכוריה, ועל רגשת מגדפיה, בתוך משכן חצריה". ובאמת הקשר הישיר בין "**וקרב פזורינו מבין הגויים**", "ותעלנו בשמחה לארצנו" לבין "**ושם נעשה לפניך** את קרבנות חובתנו, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם" חוזר על עצמו רבות בתורתנו, ונביא כמה מהבולטים שבהם - הנה כבר בזמן שחזרו ישראל דלים בממון ובמצוות מגלות בבל, ציפו שיראו מופתים בשמים ובארץ על מנת שיבינו שהגיע עת לחננה ובא מועד, שנאמר: "העם הזה אמרו לא עת בא עת בית ה' להבנות" (חגי א). ופירש המלבי"ם - "שהיה מקובל ביד האומה מפי הנביאים שלפני הגאולה האמתית צריך שהיו מופתים בשמים ובארץ". וענה להם ה' יתברך, שעת בנין הבית הוא אותו העת עצמו

שעם ישראל יושב בביתו - "ויהי דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר, **העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב**"? ובמלבי"ם - "הלא גם לזה צריך שיבא העת שיעדו הנביאים שתשבו בשלוה, ואין אתם שואלים בזה על עת מיועד". והסיבה לזה היא כמו שכתוב בגמרא בברכות מט. - "**אימתי בונה ירושלים ה'? בזמן שנדחי ישראל יכנס**". ובירמיה (ל) - "**כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם", ואז - "ונבנתה עיר על תילה וארמון על משפטו ישב**". וראה במלבי"ם שם, שהדברים מתקדמים בזה אחר זה, לפי הסדר הזה, קודם "שבות אהלי יעקב" ואח"כ "ארמון על משפטו ישב", ובהמשך (לא) אחרי "עוד תטעי כרמים בהרי שמרון" בא "קומו ונעלה ציון". וכך הלא מסיימים אנו את סדר הקינות בנחמתו של זכריה - " לכן כה אמר ה' שבתי לירושלים ברחמים **ביתי יבנה בה**...עוד קרא לאמר כה אמר ה' צב-אות **עוד** תפוצינה ערי מטוב ונחם ה' **עוד** את ציון ובחר **עוד** בירושלים". וכך פסק בספר חזו"א (מנחות ל ה), שקבלת ריח ניחוח הרי הוא תלוי בישיבת ישראל על אדמתם. ודוד מלך ישראל מתחטא לפני אביו שבשמים, כאמור: "היטיבה ברצונך את ציון [עריכם חרבה] תבנה חומות ירושלים [השימותי מקדשיכם] **אז תחפוץ זבחי צדק** עלה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים".

והנה בזהר הקדוש (זה"ח איכה קי: והלאה) נחלקו בני חו"ל ובני א"י מי צריך להתאבל יותר על חורבן ביהמ"ק, ובני חו"ל טוענים - "לן יאות למעבד הספדא על חורבן בית א-להנא...ועל דאתבדרנא ביני עממיא - כמאן דפלח טעוון אחרנין" [לנו ראוי להספיד על החורבן, כי, אנחנו מפוזרים בין הגויים בחו"ל שזה נחשב כמו לעבוד ע"ז]. וכנגדם יושבי ארץ הקדש אומרים, ומשמע שכך הלכה, שדווקא הם אלו שצריכים להתאבל על ביהמ"ק, כי - "אנן בנהא דמטרוניתא, ואנן מבני ביתה... ומסתכלין עיינין לכתלי ביתא דאימנא והא אתחרב...נקרב בכל יומא לגבי ערסא דאימנא ולא נשכח ליה תמן... לן יאות למבכי, לן יאות למספד, ננשק עפרא דרגלהא, ננשק אתר בי מותבה ננשק כתלי היכלא ונבכי במרירו אנן נפתח בהספידא דחמינן בכל יומא כל האי" [כי אנו הדרים בארץ הקדש - אנו נחשבים בני המלכה, ומבני ביתה! ואנו אלו שרואים במו עינינו את הכתלים של הבית של אמא שלנו איך שהם חרבים, כל יום אנחנו באים למיטה של אמא לחפש אותה, אך איננו מוצאים אותה שם, אנחנו אלו שצריכים לבכות, עלינו מוטל להתאבל, אנחנו שמנשקים את החול באותו מקום שהיא דרכה שם, אנחנו שמנשקים את הכיסא שלה, שמנשקים את הקירות של הארמון שלה, מנשקים ובוכים, לנו ראוי להספיד את בית המקדש, כי אנחנו אלו שרואים כל יום את כל האסון הנורא הזה].

ובילקוט (ישעיה תסט) כתוב - "כיון שראתה ציון שגלויות מתכנסים וכל ישראל והשמים והארץ שמחים, והיא אינה נזכרת, התחילה אומרת 'ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, אמר לה - **יש כלה בלא חופה**? שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך, חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה". **ואם אבותינו ביושבם על אדמה טמאה דימו עצמם כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים, והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה, "על כן במר בכו, כי אם מאוס מאסתנו" - מה נאמר אנו העומדים ככלה מקושטת באפיריון חופתה, והכל מתוקן לסעודה, אך אבוי, החתן, החתן נעלם, והיא נכלמת ודמעתה על לחיה, אהובי היכן הוא? השכחני? "דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו", אהה - "למה באתי מגשור, טוב לי עוד אני שם", "אם אין פניך הולכים אל נא תעלנו". וכבן השב אל ארמון אביו, הדרכים הלך, המחסומים עקף, השערים פרץ, בפתחים נדחק, והוא זועק על פתח הוריו, אבא אמא, תפתחו לי זה אני, "פתח לבנון דלתיך" - אבא, תקום תרחם ציון עת לחננה כי בא מועד, והבן נשכב על הרצפה בכניסה ומתחנן "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". ומובטחים אנו, כי שוב נשמע - "כה אמר ה' שבתי לירושלים ביתי יבנה בה", "וארמון על משפטו ישב". ומבקשים אנו כלאה אמנו כאשר ילדה את לוי - "עתה הפעם ילוה אישי אלי, כי ילדתי לו שלשה בנים". ילדה ציון בימי יהושע, וגלינו, בימי עזרא, והושלכנו, מובטחים אנו כי שוב לא נעזב, ומבקשים אנו עם ציון - "ילדתי שלשה בנים.**

עתה הפעם ילוה אישי אלי".